

Таврійська наукова асоціація (1917–1920):

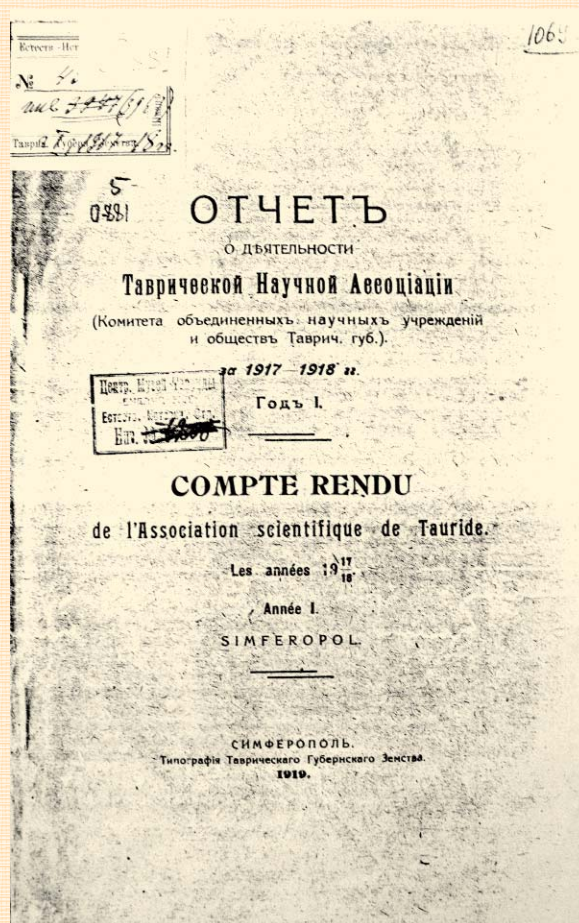
на захисті історико-культурної спадщини

Богдан Аулін

Історія Криму періоду двох революцій і Громадянської війни через недостатню кількість дослідницьких робіт до цього часу є не до кінця вивченою й рясніє "білими плямами". Даний період в історії для багатьох асоціюється в першу чергу з урядовою чехардою, політичною кризою, економічною розрухою, трохи пізніше — з жахами Громадянської війни і, як наслідок, повною культурною деградацією. Парадокс у тому, що це не зовсім відповідає дійсності. Культурне і, зокрема наукове життя півострова тривало — саме в цей час у Криму опинилося багато видатних вчених, що вимушено виїхали з Петрограда, Москви, Києва, Одеси та інших центрів [1]. Саме вони не дозволили кримській науці зупинитися.

1917 року всі наукові організації, що функціонували в Криму, зіткнулися із серйозними організаційними і фінансовими проблемами. Для багатьох рішення цих проблем було питанням виживання. Тоді на одному із засідань Таврійської вченої архівної комісії вперше пролунала ідея створення консолідуючого органу, здатного об'єднати розрізнені наукові організації Тавриди і підтримати їх у вирішенні низки проблем [2]. Цим органом і стала Таврійська наукова асоціація (ТНА), або Комітет об'єднаних установ та товариств Таврійської губернії.

Установчий з'їзд ТНА відбувся 25 липня 1917 року в Сімферополі. До неї увійшло близько 30 передових

Арсеній Маркевич

Лаврентій Моїсеєв

Євген Вульф

Людвиг Струве

Петро Двойченко

наукових організацій півострова (Таврійська вчена архівна комісія, Нікітський ботанічний сад, Ялтинське відділення Кримсько-Кавказького гірського клубу, Севастопольська біологічна станція, Природно-історичний музей та ін.), а разом з ними плеяда видатних вчених: А. І. Маркевич, М. Ф. Голубов, П. А. Двойченко, Є. В. Вульф, М. І. Андрусов, М. І. Кузнецов та інші [3]. На установчому з'їзді було намічено основні завдання асоціації. В першу чергу, комітет мав вирішувати різні організаційні проблеми. Влітку 1917 р. продовжувала набирати силу політична криза, що пізніше призвела до жовтневого перевороту та повного руйнування зв'язків Криму з Петроградом. Багато

організацій, які були філіями центральних установ, втратили будь-яку підтримку центру, власне, залишилися наодинці зі своїми проблемами. Багато з них опинилися на межі саморозпуску. При ТНА було створено Виконавче бюро, яке очолив видатний краєзнавець А. І. Маркевич. Завданням бюро було листування з урядовими установами з метою вирішення зазначених питань. По-друге, асоціація повинна була надати можливість займатися науковою діяльністю вченим в умовах тотальної економічної кризи. За умови багаторазово підвищених цін на папір, а значить і на наукову публікацію, важливою була практика з'їздів ТНА, яка надавала можливість ученим обмінюватися досвідом завдяки усним доповідям. По-третє, ТНА була покликана забезпечити діяльність з охорони пам'яток старовини. Сюди входили письмові документи, пам'ятки археології та архітектури.

Про хід, специфіку та ефективність діяльності ТНА ми можемо судити переважно за матеріалами з'їздів комітету. З'їзди були відкритими заходами. На засідання допускалися всі бажаючі, проте право доповіді отримували тільки ті, хто заздалегідь подав заявку. Спектр доповідей був надзвичайно широкий: історія, геологія, ботаніка, математика тощо.

З огляду на різнобічну спрямованість роботи делегатів з'їздів, нескладно уявити собі той ажіотаж, яким супроводжувалися всі без винятку засідання. Періодика того часу неодноразово звертає нашу увагу на те, що з'їзди збирали велику кількість бажаючих – дуже часто усіх неможливо було розмістити в приміщенні. За три роки існування ТНА було скликано сім загальних з'їздів. Перший, як уже згадувалося, відбувся в липні 1917 р. і поклав

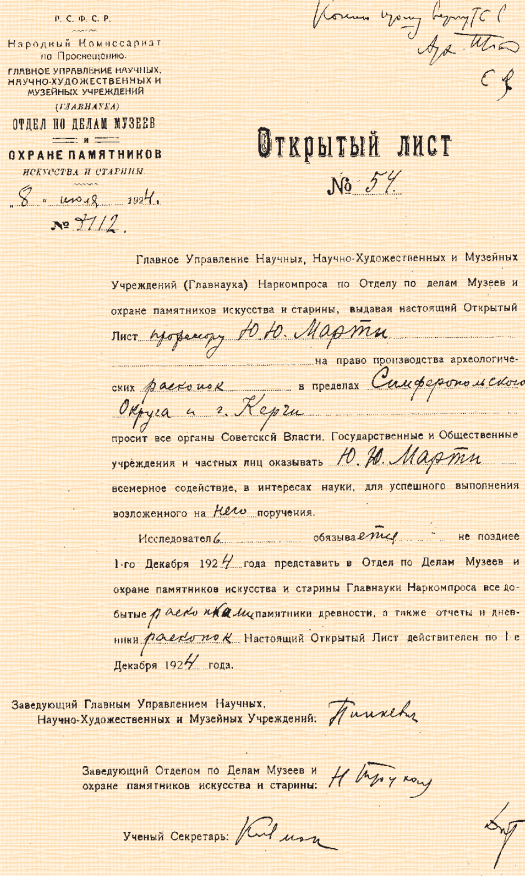
Микола Андрусов

Микола Крилов

початок роботі комітету. Останній же пройшов у листопаді 1920 – у час, коли Червона армія вже стояла біля Перекопа й готувала генеральний наступ на півострів [4].

Важливим вектором діяльності комітету була робота з охорони пам'яток. Для асоціації вона була пов'язана з низкою труднощів. Незважаючи на те, що крайові уряди Криму в перші ж дні свого існування заявляли про всіляку підтримку ТНА в цьому питанні, справа дуже рідко йшла далі обіцянок [5]. У більшості випадків асоціація навіть не мала юридичної можливості здійснювати захист [6]. Часто об'єкти, які потребували захисту, опинялися у приватно-молочній володінні. Південнобережні

палаці були зайняті спочатку німцями, потім більшовиками; грабувалися ж вони з однаковою методичністю. Великими труднощами обертали-ся спроби врегулювання статусу окремих устан-ов. Так, питання юридичного положення Кер-ченського музею старожитностей вдалося врегу-лювати лише після кількох офіційних звернень до Петрограда і шістьох місяців безрезультатних прохань [7].

Безумовно, однією з найважливіших віх діяль-ності асоціації була її активна участь у процесі створення першого вищого навчального закладу Криму – Таврійського університету. Ідея створен-ня університету визрівала в середовищі вчених кілька років. Відразу після створення ТНА її зас-новники активно взялися за підготовку заходів для вирішення цієї проблеми. Вже у вересні 1917 року, на другому з’їзді комітету, пролунала до-повідь члена Наукової асоціації Г. Г. Лонцької “Про відкриття університету”. Таким чином, проб-лему було поставлено. Комітетом було відправле-но низку клопотань в Таврійське губернське земство з метою привернути увагу громадських структур до цього питання. При цьому початко-вий проект передбачав відкриття університету в Лівадії і лише з літа 1918 р. – у Сімферополі [8].

Як відомо, відкриття Таврійського університе-ту відбулося 14 жовтня 1918 року. На урочистому заході, присвяченому цій події, в якості делегатів

були присутні і члени ТНА. Делегати виступили з промовою, в якій нагадали присутнім про багату історію кримської науки, про її злети й падіння, про труднощі, які їй довелося пережити за ос-танній рік, про довгий шлях університету від за-думу до безпосереднього відкриття. Крім того, було висловлено надії на довге та плідне існуван-ня Таврійського університету [9]. Дійсно, універ-ситет може вважатися найбільш масштабним і довготривалим проектом, в який зробила свій внесок ТНА – вже понад 90 років він задає ритм наукового життя півострова.

Підсумовуючи трирічну діяльність Таврійської наукової асоціації, слід відзначити наступні здо-бутки: консолідацію наукових організацій в період політичної та економічної кризи, діяль-ність з охорони пам’яток культури, скликання з’їздів як спосіб (часом єдиний) реалізації науко-вого потенціалу, активну участь у заснуванні Таврійського університету. Але найголовніше – Таврійській науковій асоціації вдалося зберегти наукове життя в роки розрухи і донести до наших сучасників науковий досвід епохи, що є надзви-чайно цінною для дослідника – епохи масштаб-них змін і перетворень.

1. Гальцов П. [С.] Русская наука и учёные в Крыму (1917–1920) / П. [С.] Гальцов // Непомнящий А. А. Арсений Маркевич: страницы истории крымского краеведения / А. А. Непомнящий. — Симферополь, 2005. — С. 121.
2. Протокол заседания Таврической архивной комиссии 13 апреля 1917 г. // ИТУАК. — 1919. — № 56. — С. 309.
3. Отчёт о деятельности Таврической научной ассоциации (Комитета объединённых научных учреждений и обществ Таврич. губ.) за 1917–1918 гг.: год I. — 1919. — С. 7.
4. Съезд Научной ассоциации // Таврический голос. — 1920. — 21 окт. (3 нояб.).
5. Зарубин А. Г. Без победителей: из истории Гражданской войны в Крыму / А. Г. Зарубин, В. Г. Зарубин. — 2 изд.: испр. и доп. — Симферополь, 2008. — С. 364–426.
6. ГААРК, ф. Р-661, оп.1, д. 18, л. 4.
7. Протокол заседания Таврической ученой архивной комиссий 15 ноября 1918 г. // ИТУАК. — 1920. — Прил. к № 57. — С. 24.
8. Непомнящий А. А. Арсений Маркевич: страницы истории крымского краеведения / А. А. Непомнящий. — Симферополь, 2005. — С. 76–77.
9. Открытие Таврического университета // Известия Таврического университета. — 1919. — Кн. 1. — С. 43–45.